

Leren in de praktijk

... en de opleider

– Acteren op het snijvlak
van leren & werken –

ZORG
ONDERWIJS
OVERHEID
Zorgpact

Leren in de praktijk

Er zijn steeds meer voorbeelden van onderwijs dat (deels) verplaatst wordt naar de werkvloer met leercoaches of docenten op de werkplek. Dit type onderwijs is vaak een combinatie van theorie en praktijk. Het biedt nieuwe mogelijkheden voor studenten om te leren om te gaan met complexe problemen in een interprofessionele setting en het geleerde direct toe te passen. Onder het thema leren in de praktijk scharen wij dan ook verschillende vormen, die verder gaan dan de traditionele stage. In de zorg wordt ook wel gesproken van extramuralisering van het onderwijs, omdat het onderwijs steeds meer buiten de muren van de school wordt gegeven.

Het Zorgpact organiseerde tussen juni en december 2018 een serie van vier werk-

bijeenkomsten over 'Leren in de praktijk', met als doel docenten, praktijkbegeleiders, projectleiders en organisaties handvatten aan te reiken. Iedere bijeenkomst benaderde het thema vanuit een ander perspectief: de rol van de opleider, de rol van de organisatie, de rol van de projectleider en de rol van de student. De opbrengsten hiervan zijn, per rol, aangevuld met inzichten uit onderzoek, theorie en praktijk en vertaald in praktische aanbevelingen. Samen vormen die aanbevelingen deze handreiking.

Dit boekje is voor iedereen die aan de slag wil met Leren in de praktijk, of die daar al bij betrokken is. De inhoud wordt verdiept in een online white paper, te vinden op Zorgpact.nl, handreiking.

Veranderende visie

Onderwijs dat (deels) verplaatst wordt naar de werkvloer is geen uitzondering meer. Daardoor ontstaan andere leeromgevingen waarin school en praktijk zich verbinden of zelfs verweven.

Het is inmiddels geen discussiepunt meer in het beroepsonderwijs: iedereen wéét dat juist de praktijk boordevol kennis, vaardigheden, ervaring en inzichten zit en dat je vooral daar de kneepjes van het vak kunt leren. Dat geldt voor alle lagen van het beroep: op vmbo-, mbo- én op hbo-niveau. Maar net zo waar is het dat de praktijk meestal dynamisch en complex is, dat er niet altijd evenveel rust is, dat de benodigde begeleiding vaak ontbreekt en dat juist die aspecten niet altijd bevorderend lijken te zijn voor leren. Leren in de praktijk vraagt om een andere

benadering: zowel de plaats waar geleerd wordt als de middelen die je daarvoor nodig hebt, veranderen. En misschien wel het belangrijkste: de rol van de opleider vraagt om een andere visie en vorm. In de wandelgangen wordt al snel gezegd dat de docent een coach wordt, deze term duikt dan ook te pas en onpas op. Maar is dat wel het hele verhaal?

In dit boekje benaderen we de veranderende rol voor de opleider vanuit drie perspectieven:

- **De opleider als begeleider:**
over de grenzen kijken
- **De opleider als ontwerper:**
focus op de leeromgeving
- **De opleider als teamlid:**
je doet het niet alleen

**de opleider als begeleider:
over de grenzen kijken**

Als opleider in het beroepsonderwijs heb je de verantwoordelijkheid om studenten op te leiden tot beroepsprofessionals. In het onderwijs spreken we van docenten, in de beroepscontext spreken we meestal van praktijkopleiders, werkbegeleiders of stagebegeleiders.

De student heeft deze twee contexten ook nodig, omdat in beide werelden complementaire leerprocessen plaatsvinden en beiden ingebed zijn in de maatschappij waarin de student opgroeit.

Om de student goed te kunnen begeleiden bij leren in de praktijk, is het voor de opleiders van belang dat zij over de grens van hun eigen situatie kunnen kijken: dat zij beroepsprocessen kunnen vertalen naar schoolse leersituaties en vice versa. Het pedagogisch-didactisch handelingsrepertoire van de opleiders breidt zich dus uit, zowel in de schoolse context als in de context van de

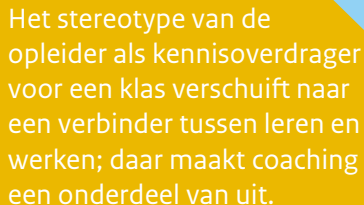
beroepspraktijk. De volgende vijf begeleidingsstrategieën zijn hierbij behulpzaam (de Bruijn, 2012):

1. **Modelling:** de begeleider denkt en doet voor zodat de student de kunst kan afkijken.
2. **Guiding:** de begeleider bepaalt tussenstations waar naartoe gewerkt kan worden, de begeleider brengt de structuur aan.
3. **Scaffolding:** de begeleider biedt eerst meer begeleiding aan, naarmate de student zich verder ontwikkelt neemt de begeleiding af.
4. **Coaching:** de begeleider stelt studenten vragen en laat hen zelf antwoorden en oplossingen vinden.
5. **Monitoring:** de begeleider diagnosticeert voortgang van student, checkt dit en biedt naar aanleiding hiervan studenten in de beginfase veel hulp en geeft studenten gedurende het proces steeds meer zelfverantwoordelijkheid.

Het verschuiven van de rol van docent naar coach is één van de manieren die de docent zich meer eigen zal moeten maken. Coachen is de aanduiding voor een hele specifieke manier van begeleiden: iemand zo begeleiden dat die persoon eigenaar blijft van de beoogde verandering. Hier zit de kern van de verandering: in de huidige opvattingen over onderwijs en leren wordt belangrijk geacht dat studenten zelf eigenaar worden van hun eigen leerproces. De veronderstelling én ervaring is dat leren daar veel effectiever van wordt.

De opleider kan dit bewerkstelligen door:

- meer als coach op te treden
- als rolmodel op te treden
- verbindingen te maken tussen theorie en praktijk waar de student deze niet meteen ziet
- een begeleidende gids te zijn
- de student in een leerrijke en uitdagende omgeving te brengen, etc.

Het stereotype van de opleider als kennisoverdrager voor een klas verschuift naar een verbinder tussen leren en werken; daar maakt coaching een onderdeel van uit.

Wat kan je hiermee?

- Is 'coach' de gangbare term in jullie team? Bespreek met elkaar welke invulling jullie hieraan geven en welke lading het dekt.
- Je kunt met je team aan de slag gaan met de verschillende strategieën. Begin met in kaart te brengen welke je nu wel of niet regelmatig toepast.
- Ga op zoek naar rolmodellen en zet hen in: vraag hen voor een demonstratie of laat hen buddy zijn voor één of meer studenten.
- Volg het onderzoeksproject 'Ruimte voor wendbaar vakmanschap' dat zich richt op begeleidingsstrategieën van opleiders: [husine.nl/ruimte voor wendbaar vakmanschap](http://husine.nl/ruimte-voor-wendbaar-vakmanschap)
- Leestip: *Tussen Opleiding en Beroepspraktijk – het potentieel van boundary crossing*. Bakker, A. e.a. (redactie). Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2015.

.....

.....

.....

.....

Van docent op ROC naar wijkdocent op zorglocatie

Wijkleercentra is een samenwerkings-initiatief tussen het Graafschap College, diverse zorginstellingen en gemeenten uit de Achterhoek en Liemers. De werkwijze kenmerkt zich door 'Gewoon doen, goed monitoren en zo nodig bijtijds bijstellen'.

De ambitie van Wijkleercentra Achterhoek en Liemers is om met school en werkveld nieuwe werkvormen en innovaties te ontwikkelen zodat studenten kunnen kennismaken met de beroepspraktijk. Daarin speelt de wijkdocent een belangrijke rol. De wijkdocent is één of meerdere dagdelen aanwezig bij de instelling, begeleidt de student en zorgt voor de verbinding met

andere organisaties in de wijk. Doordat de wijkdocent meekomt naar de instellingen, hebben zorgverleners meer tijd om de student te begeleiden vanuit de praktijk en wordt er meer kennis gedeeld tussen zorgprofessional en student.

“

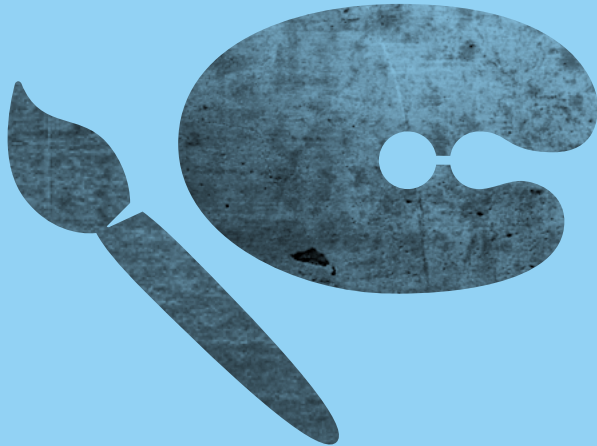
*In de praktijk ervaar je waarvoor je het doet.
Dan ervaar je wat je nog moet leren en veranderen.*

”

Student tijdens co-creatiedag

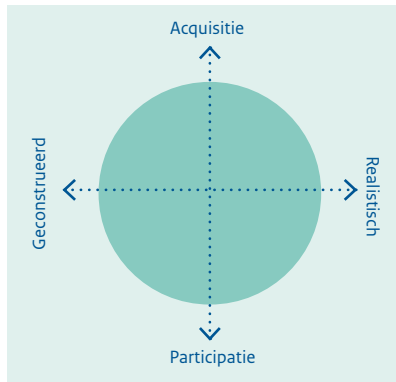
de opleider als ontwerper:

focus op leeromgeving

De scheiding tussen theorie en praktijk wordt door studenten steeds meer als een struikelblok ervaren. Bij leren voor een beroep gaat het juist niet om deze tegenstelling, maar om al die schakeringen daartussen, al die tussenvormen.

Het gedachtegoed van de hybride leeromgeving (Zitter, Hoeve & De Bruijn, 2016) gaat op zoek naar de kracht van de verbinding tussen de schoolse (geconstrueerde) praktijk en de realistische (beroeps-) praktijk en legt daarmee een aangescherpt fundament onder het beroeps onderwijs. Dit gedachtegoed biedt een perspectief op leren voor een beroep dat recht blijft doen aan de identiteit van zowel de schoolse omgeving als aan de beroepsomgeving. De kracht zit juist in het snijvlak van leren en werken, niet in de tegenstelling. Alle vormen van Leren in de praktijk (leerwerk-

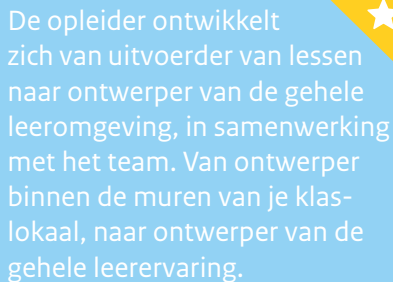

Figuur 1: Model voor het ontwerpen van beroepsgerichte leeromgevingen' (Zitter 2016)

plaatsen, Gildeleren, leren in de wijk, fieldlabs, leerafdelingen, etc.) kunnen geplaatst worden in dit ontwerpmodel.

Ontwerpen leek in het takenpakket van opleiders tot nu toe geen plaats te hebben: je geeft les en/of je begeleidt studenten, je toetst en/of examineert en dat alles binnen een vrij centraal gestandaardiseerde context. De opleider is in de loop der jaren voornamelijk een uitvoerende

functie geworden. Maar dat tijdperk is voorbij: 'Docenten moeten ingenieurs worden van leeromgevingen die deze continu in het team herontwerpen, optimaliseren, inhoudelijk en procesgericht vernieuwen, et cetera.' (Dochy, 2017).

De opleider ontwikkelt zich van uitvoerder van lessen naar ontwerper van de gehele leeromgeving, in samenwerking met het team. Van ontwerper binnen de muren van je klaslokaal, naar ontwerper van de gehele leerervaring.

Het model van Zitter maakt het opleiders mogelijk hun leeromgeving te (her)ontwerpen. Het helpt hen om de verschillende leersituaties in de kwadranten te benoemen, te verbinden en te realiseren en daar vervolgens de rol van de opleiders aan te koppelen. Uiteindelijk is het de essentiële taak van de opleider de verschillende leersituaties te verbinden om daarmee de leerprocessen van de student optimaal te ondersteunen.

Wat kan je hiermee?

- ☑ Gebruik het model van Zitter als kijkkader om je eigen omgeving in beeld te brengen. Maak een analyse door te onderzoeken welke leeractiviteiten je als team in ieder kwadrant uitvoert.
- ☑ Er zijn inmiddels al vele voorbeelden van hybride leeromgevingen, waar opleiders je graag over vertellen. Ga eens kijken bij de Middelbare Horeca School in Den Bosch (Koning Willem I College) of bij Zorgtalent, een alternatieve stageroute voor verpleegkundestudenten i.s.m. hogeschool Windesheim Flevoland. Zorgtalent wil de beeldvorming bij studenten in een vroeg stadium beïnvloeden door studenten ervaringen op te laten doen, juist buiten de gebruikelijke ziekenhuisomgeving.
- ☑ Ga een keer GrensWatchen: neuzen in een andere sector dan die van jezelf, dat levert verfrissende inzichten op voor je eigen ontwerpproces. Bijvoorbeeld bij BOOT: de Buurtwinkel voor Onderwijs, Onderzoek en Talentontwikkeling (hva.nl/boot) of bij de Technieffabriek van de NS: werkenbijns.nl/de-technieffabriek
- ☑ Meer lezen over ontwerpen: ontwerpruimteberoepsonderwijs.nl
- ☑ Ga met je team eens in gesprek met een interactiondesigner, je vindt hen in de creatieve sector. Het programma 'Leeromgeving van de toekomst' van het Stimuleringsfonds voor de Creatieve industrie biedt daar al mooie voorbeelden voor: stimuleringsfonds.nl

Het netwerk betrekken en actief de buurt ingaan

Het project De Allesbinder van de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN) richt zich op de vraag wat mensen in een wijk bindt en waar ze tegenaan lopen. Studenten van onder meer de opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV) voeren projecten uit om de leefbaarheid en de sociale cohesie in de wijk te bevorderen. Doordat het welzijnswerk net anders wordt vormgegeven, kom je sneller te weten wat de vragen van de wijkbewoners zijn. Het netwerk betrekken en actief de buurt ingaan zorgt er automatisch voor dat professionals uit de welzijnssector een grotere rol gaan spelen bij vroegsignalering. *‘We merken dat de intrinsieke motivatie van studenten enorm toeneemt in het werk dat ze doen.*

Dat ze veel beter snappen hoe hun toekomstig beroep eruit ziet. En dat is precies wat je wil in een beroepsopleiding.’

Miriam Jager, projectleider Allesbinder en docent Culturele en maatschappelijke vorming

“

Ik zou alle beroepsopleidingen willen aanraden: benut de ruimte die er is. De wet- en regelgeving is ervoor bedoeld dat we goed opgeleide vakmensen afleveren. Hoe we dat doen, staat nergens op papier. Zoek dus de grenzen op, experimenteer, maak fouten en leer daarvan. Zo bouw je een hybride leeromgeving die het belang van de student en het bedrijfsleven dient.

”

Marc Raaijmakers, directeur Middelbare Horeca School bij Koning Willem I College en lid van de Hybride Alliantie

de opleider als teamlid:

je doet het niet alleen

De rol van de opleider is geen ‘solitaire’ aangelegenheid meer: nieuwe vormen van beroepsonderwijs worden ontwikkeld mét en ín de beroepspraktijk, wat om een continue wisselwerking tussen professionals in zowel onderwijs als werkveld vraagt.

Een integrale aanpak en samenwerking is vereist: met en tussen professionals van verschillende disciplines, vakrichtingen én organisaties, met onderzoek (denk aan een Zorg Innovatie Centrum) en met burgers (fieldlabs). Samenwerken zal dan ook meer dan ooit een sleutelwoord worden voor een succesvolle leeromgeving.

Voor de opleiders krijgt samenwerken op meerdere vlakken betekenis:

- **op het gebied van de expertise van de opleider (waar ben ik van?):** Er is kennis en ervaring in meerdere expertisedomeinen nodig om studenten een beroep te leren: de beroepspraktijk (bijvoorbeeld verpleegtechnische handelingen), in het beroepsdomein (verpleegkunde breed), in een bepaalde vakdiscipline (biologie, voedingsleer) en in menskunde of ontwikkelingsprocessen (leerloopbanen).
- **op collegiaal vlak (met wie vorm ik een team?):** Docenten en praktijkopleiders zouden met elkaar een extended team of leernetwerk moeten vormen (Nieuwenhuis, 2013).
- **binnen een samenwerkingsverband (welke rol neem ik in?):** Om innovatieve leeromgevingen te realiseren is een samenwerkingsverband nodig, waarin de deelnemers

verschillende rollen kunnen innemen. Het 'Profiel van de lerende wijk' beschrijft hiervoor zeven rollen. In principe zouden docenten, afhankelijk van hun kwaliteiten en talenten, één of meerdere rollen uit dit palet kunnen vervullen (Kuijjer-Siebelink e.a., 2017).

Voor de individuele opleider zal het de kunst worden om hierin een eigen rol en plaats te vinden.

De opleider maakt meer en meer onderdeel uit van een team van in- en externe partners.

Figuur 2: 'Profiel van de lerende wijk'
Kuijjer-Siebelink, W. Hoeve, A. Thijssen, M. (2017)

Wat kan je hiermee?

- ❑ Kijk met het ‘Profiel van de lerende wijk’ (pdf online te vinden) naar je eigen team en de rollen die iedereen inneemt. Je vindt hier ook tips hoe je met dit model aan de slag kunt gaan.
- ❑ De toolbox ‘Interprofessioneel samenwerken, leren en opleiden’ is bruikbaar voor studenten, professionals en wijkbewoners in interprofessionele groepen. Het bevat grensactiviteiten en instrumenten, werkvormen en tools die gebruikt worden bij het interprofessioneel samenwerken, leren en opleiden in de gezondheidszorg.
- ❑ Lees: *Verbindend perspectief op opleiden naar vakmanschap. Expertisegebieden van docenten en praktijkopleiders in het mbo.* Aalsma, E., Van den Berg, J. & De Bruijn, E. 2014.
- ❑ Onderzoek met elkaar welke expertisegebieden jullie in je team vertegenwoordigen. Een handige tool die je daarbij kan helpen is de Teamthermometer, te vinden op samenwerkenzorgenwelzijn.nl van Koploper Professioneel Samenwerken in de wijk.
- ❑ Organiseer een (of meerdere) werkbijeenkomsten met partners uit het werkveld en ga samen aan de slag: het heeft vaak meer effect dan een ‘werkveldoverleg’ waarin iedereen in een vergaderhouding zit.
- ❑ Bespreek met je leidinggevende hoe jullie als team ruimte kunnen krijgen voor samenwerken, elkaar ontmoeten, etc.

Interprofessioneel werken en leren

Sparkcentres zijn hybride leeromgevingen op het gebied van zorg en welzijn waarin onderwijs (De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen), onderzoek en praktijk bij elkaar komen. Studenten, docenten, onderzoekers en professionals werken intensief samen in interprofessionele zorg- en welzijnsverlening en doorlopende onderzoekslijnen.

De integratie van werkveld, onderwijs en onderzoek geeft de centra een sterk profiel in de wijk, bij de gemeente en andere stakeholders.

Suzan de Bruijn: *'Ik ben wijkdocent in Lindenholt. Grappig: ik heb zelf nog nooit met zóveel disciplines tegelijk geleerd. Als wijkdocent geef ik dus les in iets*

waar ik zelf geen onderwijs in heb gehad. Wijkdocenten, professionals en studenten: we zijn allemaal samen aan het leren.'

“

In het vormgeven van de toekomst is een aantal mensen cruciaal: je hebt een verbindingsofficier nodig, die de buitenwereld en het onderwijs met elkaar verbindt, je hebt onderwijsleiders nodig die hun nek durven uitstellen. En tot slot valt of staat de hele onderneming met de docenten. Als zij enthousiast zijn, erin geloven en zich ondernemend opstellen, kan het eigenlijk niet misgaan.

”

Jacques Haenen, voormalig directeur Handel & Commerce,
Albeda College Rotterdam

Colofon

Auteur: Erica Aalsma m.m.v. dr. Ilya Zitter, Hogeschoolhoofddocent bij Hogeschool Utrecht / Lectoraat Beroepsonderwijs
Erica is onderwijsontwerper en -maker van hybride leeromgevingen en oprichter van het collectief de Leermeesters.
www.deleermeesters.nl

Redactie: het Zorgpact, Den Haag

Vormgeving: VormVijf, Den Haag

Drukwerk: Telstar Media, Pijnacker

Dit is een uitgave van het Zorgpact, december 2018
Overal in het land slaan zorg en welzijn, onderwijs en overheid de handen ineen om samen te werken aan zorg van de toekomst. Het Zorgpact heeft deze innovatieve samenwerkingen tussen 2015 en 2018 een duwtje in de rug gegeven.

Verbinding in zorg en onderwijs

www.zorgpact.nl